כיתה ה' | תנ"ך | שיעור 4 מתוך 4 | 45 דק' | ויקרא כה, א-יג

**ממלכתי: בתכנית הלימודים בתנ"ך ליסודי הממלכתי (הנחיות הפיקוח, תשפ"ד) ספר ויקרא נלמד בכיתה ה' לצד ספר במדבר, בנושא "חוקים חברתיים ומוסריים": פרקים יט וכה (א-יג), והמיקוד המומלץ הוא פרק יט. חמ"ד: בתכנון השנתי של תנ"ך חמ"ד חומש ויקרא משויך לכיתה ד' (בכיתה ה' לומדים במדבר ושמואל א), ולכן בחמ"ד היחידה מתאימה לכיתה ד' או לחזרה. ביחידה רש"י להעשרה. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.**

# שמיטה ויובל: "וקראתם דרור בארץ"

## 🎯 מטרות השיעור

- להסביר מה עושים בשנת השמיטה: לא זורעים, לא זומרים, לא קוצרים ולא בוצרים כרגיל, ומה שהאדמה מצמיחה שייך לכולם.
- לחשב ולהבין את מחזור השנים: שש שנות עבודה, שנה שביעית, ושנת החמישים, שנת היובל.
- להסביר מה קורה ביובל: "וקראתם דרור", שחרור עבדים וחזרת כל אחד לאחוזתו ולמשפחתו.
- לדון במטרות של השמיטה והיובל: שוויון, מנוחה לאדמה, וזיכרון שהארץ שייכת לה'.

## ❓ השאלה הגדולה של היחידה

**איך מתקרבים: אל ה', אל האנשים שסביבנו ואל הארץ?**

אחרי הקרבה לה' (שיעור 1) והקרבה לאדם (שיעורים 2-3), פרק כה מוסיף מעגל שלישי: היחס לאדמה. גם לארץ יש "שבת", ובשנה הזאת כולם, עשירים ועניים, אוכלים יחד מאותו שדה.

## 🧪 פתיחה

שואלים: "מה היה קורה אם פעם בשבע שנים כל בתי הספר, החנויות והחקלאים היו נחים שנה שלמה?" אוספים תגובות (כיף! אבל ממה נאכל?). מספרים שבתורה יש מצווה כזאת לחקלאים בארץ ישראל: שנה שלמה שבה האדמה נחה. מזכירים שגם אנחנו מכירים מנוחה כל שבעה ימים, בשבת.

## 📖 הסבר למורה

פרק כה נפתח במילים "וַיְדַבֵּר ה' אֶל־מֹשֶׁה, בְּהַר סִינַי לֵאמֹר". רש"י שואל: "מָה עִנְיַן שְׁמִטָּה אֵצֶל הַר סִינַי?" (מכאן הביטוי המוכר "מה עניין שמיטה אצל הר סיני", כשמחברים שני דברים שאין ביניהם קשר), ותשובתו: כמו שמצוות השמיטה נאמרה בסיני עם כל פרטיה, כך גם שאר המצוות. לתלמידים מספיק לדעת שזו שאלה מפורסמת.

מצוות השנה השביעית (פסוקים ב-ז): שש שנים עובדים את השדה והכרם, ובשנה השביעית "שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ": לא זורעים ולא זומרים, ומה שגדל מעצמו (ספיח) לא קוצרים כמו בעל בית. בתורה עצמה

היא נקראת כאן "שבת הארץ"; השם "שמיטה" מופיע בספר דברים: "מִקֵּץ שֶׁבַע־שָׁנִים, תַּעֲשֶׂה שְׁמִטָּה" (דברים טו, א).

מי אוכל בשנה השביעית? "לְךָ, וּלְעַבְדְּךָ וְלַאֲמָתֶךָ; וְלִשְׂכִירְךָ, וּלְתוֹשָׁבְךָ", ואפילו "וְלִבְהֶמְתְּךָ – וְלַחַיָּה". רש"י מסביר: "שֶׁלֹּא תִּנְהֹג בָּהֶם כְּבַעַל הַבַּיִת, אֶלָּא הַכֹּל יִהְיוּ שָׁוִים בָּהּ". בשנה הזאת בעל השדה והפועל שלו שווים.

היובל (פסוקים ח-יג): סופרים שבע פעמים שבע שנים, 49 שנים, ושנת החמישים היא שנת היובל. ביום הכיפורים תוקעים בשופר בכל הארץ, ו"וְקָרָאתֶם דְּרוֹר בָּאָרֶץ, לְכָל־יֹשְׁבֶיהָ". רש"י: דרור הוא חירות, מי "שֶׁדָּר בְּכָל מָקוֹם שֶׁהוּא רוֹצֶה וְאֵינוֹ בִרְשׁוּת אֲחֵרִים". ביובל עבדים משתחררים ושדות שנמכרו חוזרים לבעליהם: "תָּשֻׁבוּ, אִישׁ אֶל־אֲחֻזָּתוֹ". כך אף משפחה לא נשארת עניה לתמיד.

עובדה שתלמידים אוהבים: על פעמון החירות בפילדלפיה (Liberty Bell) חרוט בתרגום לאנגלית חלק מפסוק י, "וקראתם דרור בארץ לכל ישביה", ולצדו ציון המקור: ויקרא כה, י (לפי אתר שירות הפארקים הלאומיים של ארצות הברית). ובימינו: שנת השמיטה האחרונה בארץ הייתה תשפ"ב, והבאה תהיה תשפ"ט. מצוות היובל אינה נוהגת היום.

## 📜 הפסוקים (מכון ממרא, נוסח מנוקד)

**ויקרא פרק כה, פסוקים א-י**

**(א)** וַיְדַבֵּר ה' אֶל־מֹשֶׁה, בְּהַר סִינַי לֵאמֹר.

**(ב)** דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם, כִּי תָבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ, אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם – וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ, שַׁבָּת לַה'.

**(ג)** שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךָ, וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְמֹר כַּרְמֶךָ; וְאָסַפְתָּ, אֶת־תְּבוּאָתָהּ.

**(ד)** וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִת, שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ – שַׁבָּת, לַה': שָׂדְךָ לֹא תִזְרָע, וְכַרְמְךָ לֹא תִזְמֹר.

**(ה)** אֵת סְפִיחַ קְצִירְךָ לֹא תִקְצוֹר, וְאֶת־עִנְּבֵי נְזִירֶךָ לֹא תִבְצֹר: שְׁנַת שַׁבָּתוֹן, יִהְיֶה לָאָרֶץ.

**(ו)** וְהָיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ לָכֶם, לְאָכְלָה – לְךָ, וּלְעַבְדְּךָ וְלַאֲמָתֶךָ; וְלִשְׂכִּירְךָ, וּלְתוֹשָׁבְךָ, הַגָּרִים, עִמָּךְ.

**(ז)** וְלִבְהֶמְתְּךָ – וְלַחַיָּה, אֲשֶׁר בְּאַרְצֶךָ: תִּהְיֶה כָל־תְּבוּאָתָהּ, לֶאֱכֹל.

**(ח)** וְסָפַרְתָּ לְךָ, שֶׁבַע שַׁבְּתֹת שָׁנִים – שֶׁבַע שָׁנִים, שֶׁבַע פְּעָמִים; וְהָיוּ לְךָ, יְמֵי שֶׁבַע שַׁבְּתֹת הַשָּׁנִים, תֵּשַׁע וְאַרְבָּעִים, שָׁנָה.

**(ט)** וְהַעֲבַרְתָּ שׁוֹפַר תְּרוּעָה, בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִעִי, בֶּעָשׂוֹר, לַחֹדֶשׁ; בְּיוֹם, הַכִּפֻּרִים, תַּעֲבִירוּ שׁוֹפָר, בְּכָל־אַרְצְכֶם.

**(י)** וְקִדַּשְׁתֶּם, אֵת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה, וּקְרָאתֶם דְּרוֹר בָּאָרֶץ, לְכָל־יֹשְׁבֶיהָ; יוֹבֵל הִוא, תִּהְיֶה לָכֶם, וְשַׁבְתֶּם אִישׁ אֶל־אֲחֻזָּתוֹ, וְאִישׁ אֶל־מִשְׁפַּחְתּוֹ תָּשֻׁבוּ.

**ויקרא פרק כה, פסוק יג**

**(יג)** בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל, הַזֹּאת, תָּשֻׁבוּ, אִישׁ אֶל־אֲחֻזָּתוֹ.

שם ה' מובא בכתיב ה'. הפסוקים המלאים בקישורים למטה.

## ⚖️ כתוב / מפרשים

בצד אחד מה שכתוב בפסוק, ובצד השני פירוש. הפירוש הוא דרך אחת להבין, לא חלק מהפסוק.

📜 **כתוב:** "בְּהַר סִינַי" (כה, א)

💭 **מפרשים:** רש"י: "מָה עִנְיַן שְׁמִטָּה אֵצֶל הַר סִינַי?" כמו שהשמיטה נאמרה בסיני עם כל פרטיה, כך כל המצוות.

📜 **כתוב:** "וְהָיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ לָכֶם, לְאָכְלָה" (כה, ו)

💭 **מפרשים:** רש"י: "הַכֹּל יִהְיוּ שָׁוִים בָּהּ, אַתָּה וּשְׂכִירְךָ וְתוֹשָׁבְךָ".

📜 **כתוב:** "וּקְרָאתֶם דְּרוֹר" (כה, י)

💭 **מפרשים:** רש"י: דרור הוא מי "שֶׁדָּר בְּכָל מָקוֹם שֶׁהוּא רוֹצֶה", כלומר חופשי.

📜 **כתוב:** "יוֹבֵל הִוא" (כה, י)

💭 **מפרשים:** רש"י: השנה נקראת יובל "עַל שֵׁם תְּקִיעַת שׁוֹפָר".

## 👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

**חומרים:** תנ"ך (או דף הפסוקים מהעמוד הזה), מצגת, דף עבודה, לוח

1. פתיחה: "מה אם כולם היו נחים שנה שלמה?" (4 דקות)
2. קריאת כה, א-ז בקול. על הלוח: שתי עמודות, "בשש השנים" ו"בשנה השביעית"; התלמידים ממלאים מה מותר ומה אסור (9 דקות)
3. דיון: מי אוכל בשנה השביעית (פסוקים ו-ז)? מציגים את רש"י "הכל יהיו שוים בה" (6 דקות)
4. לוח 50 השנים: כל תלמיד מקבל טבלה של 50 משבצות (בדף העבודה), צובע את שנות השמיטה ואת שנת היובל, וסופר (8 דקות)
5. קריאת ח-י ו-יג: מה קורה ביובל? המורה מספר על פעמון החירות. דיון: למה דווקא שופר ודווקא ביום הכיפורים? (8 דקות)
6. עבודה אישית בדף העבודה (5 דקות)
7. סיכום היחידה: חוזרים לשאלה הגדולה, "איך מתקרבים: אל ה', אל האנשים ואל הארץ?", וכרטיס יציאה (5 דקות)

## 💬 שאלות לדיון

**הבנה (מה כתוב?)**

1. מה אסור לעשות בשדה ובכרם בשנה השביעית (פסוק ד)?
2. מי אוכל ממה שהאדמה מצמיחה בשנה השביעית (פסוקים ו-ז)?
3. מתי שנת היובל, ומה קורה בה (פסוקים ח-י, יג)?

**פרשנות (מה זה אומר?)**

1. למה לדעתכם הפסוק אומר "שבת לה'" ולא רק "שבת לאדמה"?
2. רש"י אומר שבשנה השביעית "הכל יהיו שוים". מה משתנה בין בעל השדה לבין הפועל?
3. מה פירוש "דרור"? למה היובל חשוב למשפחות שהתרוששו ומכרו את שדותיהן?

**הערכה (מה דעתי?)**

1. האם רעיון השמיטה יכול לעזור גם היום, למשל לאדמה ולסביבה? איך?
2. מה הייתם עושים אתם בשנה שבה לא הולכים לעבודה בשדה?

### 🏁 סיכום השיעור

פרק כה מלמד שגם לארץ יש שבת: בשנה השביעית לא עובדים את האדמה, ומה שהיא מצמיחה שייך לכולם, לבעל השדה, לפועל, לגר ואפילו לבהמות. אחרי שבע שמיטות, בשנת החמישים, תוקעים בשופר וקוראים דרור: עבדים משתחררים וכל אחד חוזר לאחוזתו. כך ספר ויקרא מלמד קרבה לה' (קרבן), קרבה לאדם (פרק יט) ויחס של כבוד לארץ ולחלשים (פרק כה).

### 🎟️ כרטיס יציאה (2 דקות)

השלימו: "בשנה השביעית _____. ביובל _____. מה שלמדתי על קרבה מכל היחידה: _____."

### 🧭 התאמה לפי זרם

השיעור מתאים לשני הזרמים. ההבדל בדגשים:

**ממלכתי**

- פרק כה, א-יג מופיע ברשימת הנושאים לכיתה ה' בתכנית הממלכתית, לצד פרק יט ("חוקים חברתיים ומוסריים").
- להדגיש את הרעיונות החברתיים: שוויון, מניעת עוני קבוע, חירות ("דרור"), ואת החיבור לסביבה ולמנוחת האדמה.
- פעמון החירות הוא דוגמה טובה לשאלה "איך התנ"ך השפיע על התרבות?".

**ממלכתי-דתי (חמ"ד)**

- להרחיב ברש"י "מה ענין שמיטה אצל הר סיני" וברש"י על "הכל יהיו שוים בה".
- לספר על קיום השמיטה בימינו (תשפ"ב, ובקרוב תשפ"ט) ועל הדרכים שבהן חקלאים ושומרי מצוות מתמודדים עם השנה, בלי להיכנס לפרטי ההלכה.
- לחבר לביטחון בה': בהמשך הפרק העם שואל "מַה־נֹּאכַל בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִת" (כה, כ), וה' מבטיח "וְצִוִּיתִי אֶת־בִּרְכָתִי לָכֶם, בַּשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית" (כה, כא).

### 💡 הערות למורה

את לוח 50 השנים כדאי לעשות בצבעים: שנות שמיטה (7, 14, 21, 28, 35, 42, 49) בצבע אחד ושנת היובל (50) בצבע אחר. מצוות השמיטה נוהגת היום בארץ, אך יש בה מחלוקות הלכתיות בדבר אופן קיומה. אין צורך להיכנס אליהן בכיתה ה'. רש"י מובא להעשרה ומסומן כפירוש. למתקשים: דף עם תמיכה.

**📝 בדף העבודה**

מה מותר ומה אסור בשנה השביעית, מי אוכל מהשדה, לוח 50 השנים לצביעה, "וקראתם דרור" ורש"י, ומשימת סיכום של כל היחידה. יש גם גרסה עם תמיכה.

# מקורות


- ויקרא פרק כה, מכון ממרא (נוסח הפסוקים)
- דברים פרק טו, מכון ממרא
- רש"י על ויקרא כה, ספריא
- The Liberty Bell, National Park Service (הכתובת על הפעמון)
- תכנון שנתי: תנ"ך חמ"ד ביסודי (המרחב הפדגוגי, משרד החינוך)
- הנחיות הפיקוח על הוראת המקרא: תנ"ך ממלכתי בחינוך היסודי, תשפ"ד (PDF, אתר תנ"ך ממלכתי)

# מחוון: שמיטה ויובל: "וקראתם דרור בארץ"

1. בשש השנים: זורעים את השדה, זומרים את הכרם ואוספים את התבואה. בשנה השביעית: לא זורעים את השדה, לא זומרים את הכרם, ולא קוצרים ולא בוצרים כרגיל (ספיח, ענבי נזירך).
2. בעל השדה, העבד, האמה, השכיר, התושב (הגר), הבהמה והחיה.
3. שנות השמיטה: 7, 14, 21, 28, 35, 42, 49, כלומר שבע שנות שמיטה. שנת היובל: 50.
4. דרור הוא חירות (רש"י: מי שגר בכל מקום שהוא רוצה ואינו ברשות אחרים). ביובל העבדים משתחררים, וכל אחד חוזר לאחוזתו (לשדה של משפחתו) ולמשפחתו.
5. בשנה השביעית בעל השדה לא מתנהג כבעל בית ששומר את היבול לעצמו; כולם, הוא, הפועל והגר, אוכלים יחד ממה שגדל. (פירוש של רש"י.)
6. כמו שאנחנו נחים ביום השביעי, האדמה נחה בשנה השביעית; בשני המקרים המנוחה היא "לה'", ומזכירה שהעולם והארץ שייכים לה'. כל תשובה דומה מתקבלת.
7. הערכה: שלושה משפטים נכונים, אחד לכל שיעור או נושא (3 נקודות), בחירה מנומקת באחד מהם (3). דוגמה: קרבה לה' דרך קרבן שמביאים מהלב; קרבה לאדם דרך "ואהבת לרעך כמוך"; יחס לארץ ולחלשים דרך שבת הארץ והדרור.

פרשנות מסומנת כפרשנות (רש"י מתוך ספריא). נוסח הפסוקים ממכון ממרא; שם ה׳ מובא בכתיב ה׳. ממלכתי: בתכנית הלימודים בתנ"ך ליסודי הממלכתי (הנחיות הפיקוח, תשפ"ד) ספר ויקרא נלמד בכיתה ה' לצד ספר במדבר, בנושא "חוקים חברתיים ומוסריים": פרקים יט וכה (א-יג), והמיקוד המומלץ הוא פרק יט. חמ"ד: בתכנון השנתי של תנ"ך חמ"ד חומש ויקרא משויך לכיתה ד' (בכיתה ה' לומדים במדבר ושמואל א), ולכן בחמ"ד היחידה מתאימה לכיתה ד' או לחזרה. ביחידה רש"י להעשרה. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.